

Artikel

De weg naar een digitaal strafproces op basis van het nieuwe Wetboek van Strafvordering

prof. mr. P.A.M. (Pieter) Verrest*

1. Inleiding

Het nieuwe Wetboek van Strafvordering moet ervoor zorgen dat in de praktijk van de strafrechtspleging op gemakkelijke wijze technologische ontwikkelingen kunnen worden doorgevoerd. De bedoeling is dat de regeling van het strafprocesrecht techniekonafhankelijk wordt.¹ Op grond daarvan kunnen technologische ontwikkelingen die in de samenleving plaatsvinden, bijvoorbeeld op het terrein van communicatiemiddelen en registratiemogelijkheden, gemakkelijk worden ingevoerd in de strafrechtspleging. Nieuwe technologie kan handelingen in de strafrechtketen eenvoudiger, minder arbeidsintensief en sneller maken, zo is de verwachting.

Over die nieuwe technologie zelf wordt in de memorie van toelichting bij het nieuwe Wetboek van Strafvordering niet veel uitgelegd. Maar we kunnen denken aan het gebruik van audiovisuele registratie van verhoren en zittingen, van *speech to text* voor het opstellen van stukken, aan digitale vertalingsmogelijkheden in plaats van het gebruik van tolken en vertalers, aan mogelijkheden om snel grote hoeveelheden digitale documenten te doorzoeken of te filteren op informatie die valt onder het verschoningsrecht, aan het centraal digitaal opslaan van bewijsstukken, en aan digitale voorzieningen voor communicatie van de overheid met de burger.

Met enkele van deze technologische ontwikkelingen wordt op het moment geëxperimenteerd op basis van de Innovatiewet Strafvordering.² Het gaat specifiek om het gebruik van audiovisuele registratie in plaats van een schriftelijk proces-verbaal van het horen van een getuige door de politie en audiovisuele registratie in plaats van het opstellen van een proces-verbaal van het onderzoek ter terechtzitting.³

Het verslag van de evaluatie van de experimenten door het WODC moet nog volgen.⁴ De bijdrage van Kramer in dit nummer lijkt erop te wijzen dat audiovisuele registratie van handelingen behoorlijk wat uitdagingen oplevert voor de rechters die ervan kennis moeten nemen, en niet zomaar een volwaardig alternatief is voor schriftelijke verslaglegging. Dat zou wellicht anders zijn als er techniek komt die het mogelijk maakt om audiovisuele registraties snel en eenvoudig te doorzoeken. Een experiment is in dat opzicht nodig om te ervaren wat er nog dient te worden verbeterd. Hoewel dat misschien voor de deelnemende praktici niet heel motiverend is.

Het zou fijn zijn als de wetgever het bredere perspectief van de digitalisering van de strafrechtspleging zou schetsen, zou aangeven welke technologische ontwikkelingen plaatsvinden, zodat bij de behandeling van het nieuwe Wetboek toch een indruk kan worden gevormd van de beoogde werking van de nieuwe regelgeving in de context van die technologische ontwikkelingen. Zo kan ook worden bepaald wat nodig is aan flankerend beleid en voor de technische toerusting van de organen werkzaam in de strafrechtpleging.

* Peter Verrest is hoogleraar Straf(proces)recht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en lid van de redactie van *Boom Strafblad*.

1 Zie *Kamerstukken II 2022/23, 36327, nr. 3, p. 24-25*.

2 *Stb.* 2022, 276.

3 Zie art. 559-569 Sv.

4 WODC-project 3330b, Evaluatie pilots Innovatiewet; Gegevens na inbeslagneming, AVR, Hulpofficier van Justitie (wodc.nl).

Dit bredere perspectief wordt door De Wilde belicht in zijn bijdrage aan dit nummer.⁵ Hij constateert dat er de afgelopen jaren in de digitalisering van de strafrechtketen wel degelijk vooruitgang is geboekt. Hij wijst daarbij op de ontwikkeling van digitale procesdossiers. Politie, OM en rechtspraak maken steeds vaker stukken digitaal op. De digitale stukken worden vervolgens, tezamen met gescande papieren documenten, in een digitaal dossier gevoegd dat ook als zodanig wordt overgedragen aan elkaar – in de praktijk het volgende orgaan in de keten (bijvoorbeeld van politie naar OM).⁶ Een positieve ontwikkeling van een andere aard is de ingebruikneming van het slachtofferportaal, waarin slachtoffers van misdrijven mededelingen met betrekking tot hun zaak kunnen inzien.⁷

In deze inleiding wil ik nog wat verder ingaan op de digitalisering in relatie tot het nieuwe Wetboek van Strafvordering. Waar werken we wat betreft digitalisering van het strafproces naartoe? En welke positieve veranderingen zou dit kunnen brengen voor de inhoud van ons strafproces en wat is daarvoor nodig?

2. Technologische vernieuwing in het strafproces

Laat ik vooropstellen: de manier waarop in het kader van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering wordt omgegaan met technologische ontwikkeling lijkt me de juiste. Er is gekozen voor een pragmatische benadering: de regeling van het strafprocesrecht wordt gereed gemaakt voor het gebruik van nieuwe technologie voor onder andere registratie en communicatie, terwijl de werkzaamheid van de regelgeving in het nieuwe wetboek daarvan niet afhankelijk wordt gemaakt. Op die manier worden risico's vermeden, zoals die opdoemden in het KEI-project, waarin de voorgestelde nieuwe regeling van burgerlijk procesrecht te zeer afhankelijk was van de ontwikkeling van nieuwe techniek voor digitaal procederen in de rechtspraak, die stakte.⁸

De techniekonafhankelijkheid van de wettelijke regeling van communicatie en registratie levert een zekere mate van flexibiliteit op. In die zin lijkt het ook van minder belang om nu precies te weten hoe de nieuwe technologie eruitziet die over een periode van vijf, tien of vijftien jaar haar intrede zal doen in de werkprocessen in de strafrechtketen. Het zou misschien ook beschrijvingen in de wetgevingsstukken opleveren met een speculatief karakter, die bij de lezer van de wetsgeschiede-

nis in de toekomst een meewarig lachje zullen oproepen.

Dat neemt niet weg dat nu wel heel weinig beeld wordt gegeven, zo merkte ook de Raad van State op.⁹ Dat is om verschillende redenen niet goed. Allereerst weten we inmiddels dat het de bedoeling is om het nieuwe Wetboek op 1 april 2029 in werking te laten treden. Dat is (pas) over vijf jaar. Wat is de stand van de techniek dan? Dat is voor het parlementaire debat over bijvoorbeeld de regeling van het verschoningsrecht, het opstellen van processen-verbaal en de regeling van tolken en vertaling heel relevant. Zullen de technologische ontwikkelingen in de komende jaren misschien ervoor zorgen dat praktische vraagstukken rond deze onderdelen van het strafprocesrecht worden verholpen? Dat het gemakkelijk wordt om in beslag genomen kantooradministraties te zuiveren van stukken waarop een verschoningsrecht van toepassing is, om door middel van spraaksoftware foutloos op geautomatiseerde wijze verslag te doen van verhoren of van het verrichten van opsporingshandelingen, en met vertalingstools op een begrijpelijke manier met getuigen te communiceren?

Het meer in verband brengen van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering met de digitalisering van de strafrechtketen zou naar mijn mening ook helpen voor de acceptatie van nieuwe werkwijzen in de praktijk. Voor de politieambtenaren, OM-medewerkers en rechters zijn digitalisering en een goede strafrechtspleging twee grootheden die soms op gespannen voet met elkaar lijken te staan. Zij willen zorgvuldig kunnen werken, houvast hebben, controle houden. Bieden digitale werkprocessen dezelfde mogelijkheden op dit punt? Het is niet voor niets dat uit de bijdrage van Kramer zorg blijkt over de gevolgen die digitalisering heeft voor de mogelijkheden voor de rechter om belangrijke onderdelen van een zaaksdossier (bijv. verhoren van getuigen) snel en omvattend te doorgronden. Er is in die zin een plicht voor de overheidsinstanties die bezig zijn met digitalisering om aan te geven hoe wordt geborgd dat practici hun werk met dezelfde zorgvuldigheid kunnen blijven verrichten en hoe nieuwe technologie dit werken verder kan verbeteren.

3. Een wenkend perspectief?

Als wordt gekeken naar de stappen die de afgelopen jaren in de praktijk van het strafrecht zijn gezet op het terrein van digitalisering, vallen een aantal dingen op. Het Programma Digitalisering Strafrechtketen, dat in de periode 2019-2022 liep, bestond uit een soort subsidie-

5 Zie ook B. de Wilde e.a., *Digitale informatie in het strafproces. De noodzaak van aanpassing van strafvorderlijke wetgeving*, Den Haag: WODC 2019.

6 www.strafrechtketen.nl/onderwerpen/digitalisering/papier-zo-veel-mogelijk-uit-de-keten/digitaal-proces-dossier.

7 MijnSlachtofferzaak.nl.

8 <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2241989-digitalisering-rechtspraak-uitgelopen-op-drama-minister-moet-ingrijpen>.

9 Zie ook het advies inzake het wetsvoorstel voor het nieuwe Wetboek van Strafvordering van de Afdeling advisering van de Raad van State, *Kamerstukken II 2022/23, 36327*, nr. 4, p. 38-39. In het nader rapport geeft de regering aan dat paragraaf 10 van het algemene deel van de memorie van toelichting is aangevuld, maar dat lijkt vooral te gaan over de technische aspecten die direct samenhangen met de invoering van het wetboek (in het kader van de implementatie).

structuur voor tientallen kleinere en grotere digitaliseringsprojecten. Het project was vooral heel verkennend en door de vele deelprojecten ook fragmentarisch van aard. Misschien was dat nodig voor het aftasten van behoeften en mogelijkheden, en het in gang zetten van een aantal ontwikkelingen. Inmiddels is een nieuw project van start gegaan, het Duurzaam Digitaal Stelsel.¹⁰

Ik ben geen expert in de materie en het is derhalve de vraag of ik de juiste terminologie gebruik, de toepasselijke technologie op de juiste manier beschrijf, en vooral of ik tot een goede analyse kan komen. Het lijkt me echter voor iedereen die zich een beetje in de digitalisering van de strafrechtspleging verdiept duidelijk dat twee technologische ontwikkelingen op middellange termijn onontbeerlijk zijn. De eerste is het bouwen van een centraal digitaal systeem voor de behandeling van strafzaken, waarin alle organen betrokken bij de strafrechtspleging inloggen en hun handelingen of resultaten daarvan digitaal verwerken en waarin ook toegang is tot vergaard forensisch en ander, fysiek bewijsmateriaal. De tweede ontwikkeling betreft het gebruiken van een digitaal portaal voor de communicatie tussen de overheid en de burger. Ik zal niet de enige zijn bij wie zo'n portaal meteen ook een aantal bedenkingen oproept, maar het zal op termijn ongetwijfeld de standaard worden voor betekening van stukken en voor het doen van andere mededelingen aan burgers.

Hoe verloopt de weg naar realisatie van deze twee ontwikkelingen? Cruciaal lijken me drie aspecten. Als eerste de focus op de gebruiker: zowel de betrokken professional in de strafrechtelijke praktijk als de burger. Is nieuwe technologie echt bruikbaar in de strafrechtspleging, levert het voldoende aanknopingspunten op om zorgvuldig en kwalitatief hoogstaand te kunnen werken? Ik merkte daar al wat over op.

Het tweede aspect is een goede beschouwing van hetgeen de ontwikkeling betekent voor de aard en inhoud van de strafrechtspleging. Daarover moet in samenhang gediscussieerd (kunnen) worden, bijvoorbeeld in het parlementaire debat over de vaststelling en invoering van het nieuwe Wetboek van Strafvordering. Wat valt er voor het strafproces in een groter verband te verwachten van de incorporatie van nieuwe technologie? Waar zitten mogelijke winstpunten en waar zitten risico's als wordt overgegaan op een andere wijze van communicatie, verslaglegging en dossiervorming? Als we kijken naar het verslag van onderzoekshandelingen, levert digitale (audiovisuele) verslaglegging dan de voordelen op van volledigheid, snelle beschikbaarheid, traceerbaarheid (volledigheid, toegankelijkheid, tijdigheid)? Komen we zo in de buurt van het verwezenlijken van een *chain of evidence*, een kwaliteitsimpuls voor de bewijsvoering en controle daarop, die nu niet als vereiste in ons strafproces geldt, maar vooral in de praktijk ook moeilijk realiseerbaar is? De Wilde schrijft daarover in zijn bijdrage aan dit nummer. Wordt de beweging naar voren bijvoor-

beeld gefaciliteerd door de snellere beschikbaarheid van processtukken, waardoor het voor de verdediging mogelijk is actiever gebruik te maken van de mogelijkheid om bij de rechter-commissaris onderzoekswensen in te dienen? Welke waarborgen gelden er – vooral bij voortschrijdende techniek in de nabije toekomst – voor de communicatie van OM en rechtspraak met procespartijen en de burger: welke presumpties gelden met betrekking tot het voldoende ter kennis brengen en kennisnemen van oproepen en beslissingen?

Het derde aspect is regie. Wie de beleidsvoornemens over digitalisering van de strafrechtspleging leest, krijgt de indruk dat veel wordt overgelaten aan de afzonderlijke organisaties in de strafrechtspleging, die samenkomen in het Bestuurlijk Ketenberaad (BKB). Als ambitie wordt geuit dat de digitale uitwisseling tussen de organisaties (in het bijzonder politie, OM, rechtspraak), als schakels in de strafrechtketen, die ieder hun eigen systemen behouden, wordt verbeterd.¹¹ Maar leidt de toekomst, de technologische ontwikkeling, juist niet naar centrale voorzieningen, waarin personen uit alle organisaties kunnen werken? Waarom voert de regering, meer bepaald de minister van Justitie en Veiligheid en haar ministerie, hier niet de regie? Het lijkt toch bij uitstek een taak voor de overheid om de strafrechtketen als geheel te equiperen en te faciliteren.

4. Besluit

Het zou goed zijn als in de discussie over de inhoud van het nieuwe Wetboek van Strafvordering de technologische ontwikkelingen in de praktijk van de strafrechtspleging meer een rol zouden krijgen. Dat deel van het toekomstperspectief van de voorgestelde regeling van het strafprocesrecht ontbreekt nu. Inzicht in de rol die nieuwe technologie in het komende decennium gaat spelen, bijvoorbeeld in werkprocessen in de strafrechtketen, zou moeten worden betrokken bij bespreking van de inhoud van de wetsvoorstellen, zowel om die beter te kunnen plaatsen als om een goede indruk te krijgen van het noodzakelijke flankerend beleid. Dat is ook van belang voor de overtuigingskracht van de combinatie van technologische innovaties en nieuwe regelgeving, niet in de laatste plaats voor de professionals in de strafrechtelijke praktijk die ermee zullen gaan werken.

11 Als niet in de wetgevingsstukken over het nieuwe Wetboek van Strafvordering, dan tenminste in begeleidende stukken zoals de voortgangsrapportages.

10 Kamerstukken II 2022/23, 29279, nr. 791.